

Kolínske listy

Slovenský kresťanský občasník

JANUÁR 2008

22

John Allen (pozri *Katolícka identita* v predchádzajúcom čísle *Kolínskych listov*) vo svojej pripravovanej knihe o budúcnosti katolicizmu a v úvahe, ktorá sa zaoberá konkrétne Európou (pozri *Kolínske listy* 20) veľmi zdôrazňuje, že nehovorí o tom ako by sa Katolícka cirkev mala vyvíjať, čo si on predstavuje ako ideál, ale o tom, čo podľa jeho pozorovaní je budúcnosť ku ktorej *naozaj* smeruje. Ja by som si tu dovoľil *špekuláciu* práve z pozície, ktorej sa on vyhýba, o tom ako vidím ideál, ktorý by *mal* — aj keď sa tu vedome obmedzujem iba na Európu, resp. Západ — znamenať katolícku identitu vzdelanca — laika, ale možno i kňaza — a nepriamo teda aj poslania Katolíckej cirkvi za veľmi zmenených (v jej neprospech) podmienok v dvadsiatom prvom storočí.

Možno to trochu súvisí aj s tým, že ako 'čistý' matematik (na rozdiel od aplikovaného) som bol zvyknutý 'špekulovať' v akomsi uzavretom kruhu matematického sveta, nechávajúc na iných (v prípade matematiky sú to fyzici a iní prírodovedci) aby rozhodovali

Špekulácie o katolíckej identite I (intelektuála na post-kresťanskom Západe)

kde a do akej miery takéto čiste matematické špekulácie vystihujú aj nejakú skutočnosť. Pravda, v prípade matematiky máme tu dlhoročnú skúsenosť s 'unreasonable effectiveness of mathematics' (*Eugene Wigner*) teda, že skôr či neskôr 'špekulácie', ktoré vedú k novým poznatkom v matematike, aj odrážajú nejaký aspekt fyzikálneho sveta, teda sú aplikovateľné v epistemologickom i praktickom slova zmysle. O špekuláciach, ktoré tu budú nasledovať takúto záruku nemáme, ale aj tak sa chcem o to pokúsiť.

Začnem tam, kde som skončil v poslednom čísle *Kolínskych listov*, totiž, že vonkajším znakom katolíckej (hoci samozrejme zďaleka nie každej kresťanskej) identity musí byť *lojálnosť k pápežovi*. Lojálnosť, chápaná ako konkretizácia Kristovho odkazu (s plným rešpektovaním postoja iných úprimných kresťanov, ktorí sa k tejto konkretizácii nehlásia); tento odkaz zasa treba vidieť ako konkretizáciu monoteistického svetonázoru, teda vychádzajúceho z viery v osobného Boha (s rešpektovaním odlišných židovských a moslimských "modelov" tohoto Boha) a tento svetonázor zasa ako konkretizáciu často hmlitých predstáv o duchovnom svete, napríklad v orientálnom (buddhizmus) či panteistickom ponímaní. Teda schematicky: katolíck \subset kresťan \subset monoteista \subset veriaci.

Inými slovami, treba vidieť 'katolícky svetonázor', a nepriamo teda aj katolícku apologetiku, ako akési koncentrické, *sústredné kruhy*, kde na *najvonkajšej* strane ide o 'obranu' viery v nadprirodzeno (akokoľvek definované) a funkcie náboženstva (hociakého historicky a psychologicky etablovaného) a až na *najvnútornejšej*

Benedikt XVI. a islam

Pápež počas vianočných a novoročných kázni a prejavov až dva razy spomenul list, ktorý mu v októbri adresovalo 138 moslimských učencov, spomínajúc styčné body medzi islamom a kresťanstvom.

"Reagoval som s radosťou, hlboko súhlasiac s týmito šlachetnými úmyslami, súčasne zdôrazňujúc nutnosť spoločného úsilia v bránení hodnôt vzájomného rešpektu, dialógu a spolupráce... To že uznávame existenciu jediného Boha, dobrotivého Stvoriteľa a univerzálneho Sudcu každého činu, je bázou pre spoločné akcie na obranu dôstojnosti každej ľudskej bytosti a pre vytvorenie spravodlivejšej a bratskejšej spoločnosti," prehlásil verejne pred Rímskou kúriou.

Pozorovatelia si všimli, že Benedikt, okrem toho, že si jasne praje dialóg, úmyselným použitím výrazu 'vzájomný' (*reciprocal*) naznačil, že stále trvá na požiadavke reciprocity, čím má na mysli práva pre kresťanské menšiny v moslimských krajinách na rovnakej úrovni ako tie ktoré požívajú moslimi v západných post-kresťanských krajinách.

Kardinál Jean-Louis Tauran, pápežov hlavný predstaviteľ v medzináboženskom dialógu, vyhlásil, že delegácia moslimských vodcov príde vo februári alebo marci do Ríma aby pripravili historické stretnutie neskôr v roku Benedikta XVI. s delegáciou signatárov vyššiespomínaného listu moslimských učencov.

Nebude to ľahké stretnutie, ako naznačuje článok v *Asia News* od jezuitu *Khalil Samira*, najvplyvnejšieho poradcu Vatikánu vo veciach islamu, v ktorom vystríha pred možnosťou, že moslimskí organizátori hľadajú "únik do teologického dialógu" aby sa vyhli tvrdým otázkam ľudských práv a náboženskej slobody. Podľa môjho názoru niekde začať treba a teologické debaty aspoň nie sú tak kontraproduktívne ako reagovanie násilím, fyzickým či iba verbálnym.

strane (štvrtrej), o konkrétne katolícké črty našej identity. *Raison d'être* katolicizmu môže byť zrozumiteľný (aj keď nie nutne prijateľný) iba pre toho, kto prijal kresťanské náboženstvo, Kristov odkaz, ako odrážajúce skutočnosť (subjektívne i objektívne). A zasa, fakt, že kresťanstvo odráža takúto skutočnosť môže byť zrozumiteľný (aj keď nie nutne prijateľný) iba pre toho, kto verí v osobného Boha. Nakoniec viera v osobného Boha môže byť zrozumiteľná (aj keď nie nutne prijateľná) iba pre toho, kto verí, že existuje Duchovno, ktoré nie je postihnuteľné zmyslami, ani priamo ani nepriamo cez prístroje a prírodovedné teórie.

Túto hierarchiu sústredných kruhov si mnohí verejní debatéri (v televízii či na internete) — aj ateisti aj kresťanskí, katolícki, apologeti, bohužiaľ často vrátane cirkevných hodnostárov — dostatočne neuvedomujú a prispievajú k tomu, že takéto debaty končia v slepých uličkách, ak nie horšie, že paralelné monológy nikomu neprispievajú k tomu aby si rozšíril svoj obzor. Lebo samozrejme iba o toto môže v plodných debatách ísť a nie o "obrátenie" protivníka.

Preto aj apologetika v ateistickom, či aspoň agnostickom, sekulárne humanistickom, prostredí musí začínať od najvonkajšieho kruhu, od obrany náboženstva a Duchovna. Mám tu, pravda, na mysli nielen apologetiku obrátenú *von*, v spomínaných debatách, ale aj *dovnútra* na prekonanie toho čo naši otcovia nazývali 'pochybnosti vo viere' a súčasná psychológia označuje ako kognitívne dizonancie. Keď však ide o túto "najvonkajšiu hranicu našej identity" nesmieme zabúdať, že tam je aj veľa nekatolíkov, dokonca nekresťanov s ktorými máme spoločnú agendu. Mimo iné aj preto, že ani ten najuvedomejší ateista či sekularista nemôže ignorovať fakt, že podiel kresťanov, moslimov, budhistov a hindov (štyroch početne najväčších náboženstiev) v celosvetovom meradle vzrástol zo 67% v roku 1900 na 73% v roku 2005 a do 2050 môže ľahko vzrásť na 80% (http://www.economist.com/specialreports/displaystory.cfm?story_id=10015255). To je najjasnejší *kvantitatívny* argument proti ateistom či sekulárnym humanistom.

Ale aj po *kvalitatívnej* stránke sa náboženská svetozázorová pozícia, konkrétne monoteizmus (viera v jedného, osobného, Boha) ľahšie vysvetľuje a obraňuje proti 'outsiderom', ako katolícka pozícia v obrane proti útokom nekresťanov, ale aj kritikám mnohých úprimných kresťanov-nekatolíkov. To je aspoň moja osobná skúsenosť z jedného akademického fóra, ktorého sa občas zúčastňujem

(pozri <http://forum.onlineopinion.com.au/user.asp?id=1953&show=history>).

Napríklad málokto obrana náboženstva — ako svetozázoru, ale aj ako kultúrno-sociálneho javu — je tak vecná a jasná ako tá z pera fyzika a hinda V. V. Ramana v jeho kritike Hitchensovej knihy *God is Not Great* (Boh nie je veľký; pozri <http://www.metanexus.net/magazine/tabid/68/id/10216/Default.aspx>). Na takejto úrovni apologetiky náboženstva vo všeobecnosti sú, pravda, kresťanské či dokonca katolícké špecifiká predčasné a preto v debatách kontraproduktívne. Teda v našom modeli koncentrických kruhov identít, sa vonkajšie (duchovná a teistická) 'hranice' oveľa ľahšie bránia ako najvnútornejšie (katolícka). Dôvody pre to sú rôzne, viac menej ale súvisia s práve spomínanou kvantitatívne vzostupnou hierarchiou identít.

Tento model koncentrických kruhov sa týka viery (vo zmysle anglického *beliefs* na rozdiel of *faith*, pozri napríklad <http://www.gvirsik.de/BELIEF%20alebo%20FAITH.pdf>), teda kognitívnych preambul či axiomov náboženského svetozázoru. Nechávam zatiaľ bokom iné aspekty, predovšetkým morálne, ale napríklad aj psychologické, sociálne, estetické atď.

Iba čo sa týka psychologických by som si tu dovolil vysloviť jednu dôležitú zásadu, ktorá nakoniec súvisí i s kognitívnou stránkou viery, *nadhl'adu a nie konfrontácie*, vzniknúť sa nad módne dobové prúdy (často aj za cenu 'lietania v abstraktných výšinách') a nie plávať proti prúdu. A to pokiaľ ide o apriorný postoj katolíckeho intelektuála k dobovým prúdom, ale myslím, že aj všeobecne by to malo platiť pre aktualizáciu poslania Cirkvi v súčasnej dobe. Čo tým chcem povedať?

Katolícka cirkev, tak ako je tradične chápaná, sa ocitla medzi dvoma extrémnymi verziami toho čo patologicky vyrástlo v podstate z jej vlastnej tradície. Mám tu na mysli

(a) *ateizmus* (často sa dnes takto nazýva aj to, čo je de facto iba agnosticizmus) *praktický* (vulgárny či naivný materializmus odvolávajúci sa na 'rozum', 'logiku', 'dôkazy'), ale aj *teoretický* (scientizmus), ktorý v prírodovede hľadá (a myslí si, že aj nachádza) nielen odpovede na filozofické otázky, ale aj psychologické útočisko; a

(b) *duchovný emocionalizmus*, kam by som zhrnul viac emocionálne ako racionálne fundované a prejavované novo-kresťanské hnutia: evangelikálske, pentekostálne, charizmatické apod.

Cirkev by sa nemala na ne dívať ako na nejakú *Scylu a Charibdu*¹, medzi ktorými musí preplávať, skôr by sa katolícka identita mala vidieť, a takto aj iným byť predstavovaná, ako svetozor *strešný*, ktorý má zmysel a porozumenie aj pre prírodné vedy, aj pre emocionálne prežívanú nábožnosť. Lebo tak ako oba extrémny sú v istom zmysle reakciou jedného na druhý (kde otázka priority pripomína otázku 'čo bolo skôr, sliepka alebo vajco') v katolicizme minulosti nachádzali umiernené formy oboch, racionalizmu i emocionalizmu, svoj domov. V istom zmysle², by sa to takto malo stať aj v katolicizme budúcnosti.

Myslím, že Benedikt XVI akoby pripravoval cestu práve pre toto. Odpovedá na obvinenia že Cirkev ide proti prúdu doby nie tým, že sa otočí o 180 stupňov aby už plával s prúdom, ale 'vzlietne do abstraktných výšin' a práve to mu je vyčítané aj krátkozrakými dobromyseľníkmi. Napríklad jeho encyklika *Deus Caritas Est* nie je ani pokračovaním ani poprením nešťastnej (svojimi dôsledkami) encykliky *Humanae vitae* Pavla VI³. Pritom ide o zásadu platnú aj napríklad vo fyzike: sprostredkovanie medzi novou a starou teóriou je možné iba na abstraktnejšej úrovni; v prípade fyziky (napr. Newton vs Einstein) je to, pravda, matematika.

Nechajme zatiaľ bokom otázku, aký postoj by mala Cirkev a katolícky intelektuál zaujať k emocionalistom, teda extrémom typu (b), a pozrime sa na vzťah k prírodným vedám. Je pravdou, že ešte doznievajú 'fundamentalistické' dozvuky historicky a filozoficky prekonaného miešania teologických a biblických apriorizmov do prírodných vied, ako aj rovnako 'fundamentalistické' dozvuky *scientizmu*, ktorý odmieta akékoľvek duchovné aspekty prežívanej reality. Domnievam sa však, že dnes na Západe už existuje celkom zdravý — aj keď zďaleka nie tak zrozumiteľný a emocionálne ľahko prijateľný ako predchádzajúce dva fundamentalizmy

— vzťah medzi prírodovedou a vierou. Mám tu na mysli predovšetkým model ako ho podáva a analyzuje v anglickom svete trojica priekopníkov prírodovedcov-teológov *Ian Barbour, Arthur Peacocke a John Polkinghorne*. Aj keď neide o katolíkov, domnievam sa, že oni ukazujú cestu ktorou sa má uberať aj Katolícka cirkev v otázke vzťahu medzi vierou a vedou. Sú aplikáciou toho čo som vyššie nazval "nadhľad a nie konfrontácia".

Ináč sa na vzťah duchovna a prírodných vied díva Orient. Slovmi jeho predného predstaviteľa *Dalai Lamu*: "Ak by prírodovedná analýza presvedčivo dokázala, že niektoré tvrdenia v buddhizme sú faľošné, tak musíme prijať poznatky prírodných vied a týchto tvrdení sa zrieknuť." (*The Universe in a Single Atom: The Convergence of Science and Spirituality*, Morgan RB 2005, p. 3). Toto sa podobá tomu, čo hlásajú aj západní 'fundamentalisti': jedni sa chcú zriekať náboženských 'tvrdení' lebo ich nevedia zosúladiť s prírodovednými poznatkami, iní chcú presný opak. Dnešnej dobe však viac odpovedá model, ktorý zastávajú spomenutí traja anglosaskí prírodovedci-teológovia, a ktorý by mal byť v súlade aj s katolíckym pohľadom na vzťah viery k prírodným vedám ako to ja vidím. V diskusiách som ho stručne charakterizoval takto:

- Nie je pravdou, že náboženstvo a prírodné vedy sú v konflikte.
- Nie je pravdou, že náboženstvo a prírodné vedy nemajú nič spoločné.
- Je pravdou, že niektoré interpretácie náboženstva a niektoré interpretácie prírodných vied sú v konflikte.
- Je tiež pravdou, že neinterpretované náboženstvo a neinterpretované prírodné vedy nemajú nič spoločné.

Viac na túto tému až v druhej časti.

¹ Scyla a Charibda boli dve morské obludy z gréckej mytológie, medzi ktorými musel Odysseus a jeho námorníci preplávať pričom im od každej z nich hrozilo smrteľné nebezpečie.

² Napríklad kde prírodným vedám bude priznané dôležitejšie ako v minulosti miesto medzi racionálnymi svetozorovými konštrukciami vychádzajúcimi z viery ako aj interpretáciami sv. Písma.

³ Podľa 'vatikánskych klebetníkov' ju vraj napísanej pod tlakom konzervatívneho kardinála *Alfredo Ottaviano*, čo možno umožnilo liturgickým 'zlepšovateľom' pracovať za jeho chrbtom. Sám Ottaviani bol proti týmto 'zlepšovateľom' a mnohí liturgickí 'zlepšovatelia' boli zrejme proti *Humanae vitae* aj keď o tom nehovorili. Kto vie, či by Pavol VI. bol takto jednal ak by si vedel uvedomiť dôsledky rigidného a nekompromisného tónu *Humanae vitae* na jednej strane a profánnej príchute liturgických reforiem na strane druhej: temer vyprázdnené kostoly a posilnenie dvoch vyššie spomínaných extrémizmov (a) a (b), lebo jedným chýbala tradičná (emocionálna) zbožnosť, ktorú museli hľadať mimo Cirkvi, a druhí prišli na to, že už nepotrebujú žiadnu zbožnosť.

Čo majú spoločné rímski profesori fyziky s islamistickými fanatikmi?

15. januára zrušil Vatikán plánovanú prednášku Benedikta XVI. na rímskej *La Sapienza* Univerzite reakciou na ohlásené výtržnosti niektorých študentov. Mali mimo iné rušiť prednášky hlasnou rockovou hudbou púšťanou cez reproduktory. A samozrejme nechýbali ani vyhrážky homosexuálnych aktivistov prísť s ich urážlivými transparentami. V liste podpísanom 63 profesormi (vraj celá Katedra fyziky!) a študentami, žiadali rektora univerzity aby odvolal svoje pozvanie Benediktovi, lebo oni čo “zasvätili život rozvoju a šíreniu vedy” sa cítia “urazení a ponížení” pápežovými slovami “proti prírodovede”, ktoré vraj vyslovil pred 17 rokmi (sic!) na pôde La Sapienza.

Nuž o čo ide, o aké slová? Ide o prednášku z 15. marca 1990 v ktorej, ešte ako kardinál Ratzinger, hovoril o kontroverznom Galileiho súdnom procese, pričom mimo iných citoval aj známeho filozofa prírodných vied *Paul Feyerabenda* (1924-94)⁴, ktorý bol napísal: “Cirkev v Galileiho čase bola oveľa viac verná rozumu ako Galileo sám, a brala tiež do úvahy etické a sociálne dôsledky Galileiho doktríny. Ich rozsudok proti Galileimu bol racionálny a spravodlivý a revizionizmus možno legiti-movať iba motívami politického oportunistu.”

Ratzinger tieto slová nazval “drastickými” a komentoval: “Bolo by absurdné stavať unáhlené apo-logetiky na základe týchto (Feyerabendových) tvrdení. Viera nevyrastá z resentmentov a odmietania racionality, ale z jej fundamentálneho presvedčenia (*affirmation*) a z toho, že jej korene sú v ešte veľkolepejšej forme rozumu.”

Nuž tu je aj odpoveď na otázku, ktorou som napísal tento článok. Lebo odhliadnuc od otázok akademickej slobody — a od toho, že kontroverzie okolo Galileiho nepatria do profesionálnej kompetencie fyzikov (nik dnes predsa nepochybuje o tom, že Galileiho predstavy o fyzike sa ukázali ako správnejšie než predstavy jeho protivníkov), ale do kompetencie historikov a filozofov prírodných vied, prípadne i znalcov cirkevného práva — je tu ešte jeden tragikomický fakt. Podobne ako po jeho nepochopenej regensburgskej prednáške, niektorí fanaticky protestujú proti tomu, že citoval niečo, čo sa im nepáči, aj keď Benedikt v oboch prípadoch dost’ jasne povedal, že sa s citátom nestotožňuje. Zatiaľčo v prvom prí-

pade títo “niektorí” boli nevzdelané masy nahuckané fanatickými imamami, teraz ide o západných profesorov a študentov u ktorých by človek čakal viac inteligencie. Ukazujú, že fanatizmus nie je doménou iba nábožensky založených ľudí. Ba dovoľm si tvrdiť, že máloktorý kresťanský profesor fyziky by huckal svojich študentov, aby torpédovali slobodný prejav na akademickej pôde iba preto, že prednášateľ má ‘nekresťanské’ názory.

Giorgio Israel, židovský matematik a profesor na La Sapienza, napísal vo vatikánskom *L'Osservatore Romano*, mimo iné: “To čo *Marcello Cini* (jeden z profesorov protestujúcich proti návšteve Benedikta na univerzite) považuje za ‘nebezpečné’ je skutočnosť, že by pápež mohol otvoriť dialóg medzi vierou a rozumom, znovunastolenie kontaktov medzi tradíciami judeo-kresťanskou a gréckou a ukázal, že prírodoveda a viera nie sú separované nepreniknuteľnou stenou. ... Je prekvapivé, že tí čo si vybrali za svoje motto Voltairovu známu frázu ‘Nesúhlasím s tým čo vravíte, ale budem do smrti brániť vaše právo to vravieť’ sú sami proti pápežovi, keď tento navrhuje vedeckú debatu na rímskej univerzite.”

Romano Prodi, taliansky ministerský predseda, prehlásil na tlačovej konferencii “Odsudzujem jednanie, deklaráciu a chovanie (protestujúcich profesorov a študentov), ktoré viedlo k napätiam a atmosfére, nehodné civilizovanej a tolerantnej krajiny akou je Taliansko.” Dokonca aj prezident *Giorgio Napolitano*, (patriaci tiež k politickej ľavici) verejne povedal, že “považuje za neprijateľné tieto prejavy netolerancie a dopredu ohlasovaných urážok, ktoré vytvorili klímu nezlučiteľnú so slobodnou a pokojnou výmenou (názorov)”.

Signatári protestného listu rektorovi majú výhrady aj proti následujúcej pasáži v nedávnej encyklike *Spe Salvi*: “Francis Bacon a tí, ktorí ho nasledujú v intelektuálnych prúdoch modernity ním inšpirovanými, sa mýlili keď verili, že prírodoveda dokáže spasit’ človeka. Takéto očakávania chcú príliš veľa od vedy; takáto nádej je klamlivá. Prírodoveda môžu veľa prispieť k tomu, aby svet a ľudstvo boli humánnejšie. Môže však zničiť aj svet aj ľudstvo ak len nie je riadená silami, ktoré stoja mimo nej.” Nuž proti týmto slovám môže namietat’

⁴ Najznámejšie dielo: *Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge* (Proti metóde: náčrt anarchistickej teórie poznania, New Left Books 1975)

iba ten, kto si naozaj myslí, že prírodoveda je spasiteľom ľudstva, komentuje John L. Allen.

Nemysleli si to celkom iste študenti univerzity, ktorí hneď na druhý deň prišli hufne na stredajšiu pápežovu audienciu s transparentami “Ak Benedikt nemôže na La Sapienza, prichádza La Sapienza k Benediktovi”.

V ten istý deň Vatikán uverejnil text Benediktovej zamýšľanej prednášky. V nej hovorí, že nie je úlo-

hou pápeža ani Cirkvi predpisovať (*impose*) náboženskú vieru sekulárnym akademikom; súčasne vyzýva akademikov aby videli v Cirkvi zdroj morálnej a duchovnej múdrosti, ktorú nemožno vylúčiť zo sféry racionálneho. Benedikt uznáva, že sekulárna univerzita musí byť “viazaná výlučne autoritou pravdy”, nie cirkevnou či politickou mocou, a otvorene vraví, že moderná spoločnosť potrebuje takéto inštitúcie.

“Boh v ľudskom mozgu”

V roku 2007 vyšli až tri knihy venujúce sa otázke čo môže neuroveda povedať o náboženstve, Bohu a duši. V nedávnom čísle prestížneho *New England Journal of Medicine* argumentuje istý Dr Solomon Snyder z *Johns Hopkins Medical School*, že “Boh existuje iba v ľudskom mozgu”. Nuž na túto tému bolo už veľa povedané (pozri aj môj komentár *Zle pochopená viera* na <http://www.gvirsik.de/Zle%20pochopena%20viera%20.pdf>). Najznámejšia je vari kniha *The Mystical Mind: Probing the Biology of Religious Experience* (Mystická myseľ: výskum biologických základov náboženskej skúsenosti, Augsburg Fortress Publishers, 1999), ktorej spoluautorom (s Eugene G. D'Aquiliom) je Andrew B. Newberg, jeden z vedúcich priekopníkov v tomto odbore, ktorý zďaleka nie tak jednostranne interpretuje výsledky svojich pozorovaní.

Snyder robí reklamu dvom knihám, ktoré vyšli vlani a vraj tvrdia, že náboženstvo je v podstate iba neurologickým výplodom (*artefact*). Jednou je *The Accidental Mind: how brain evolution has given us love, memory, dreams and God* (Náhodná myseľ: ako mozgový vývoj nám dal lásku, pamäť, sny a Boha, Belknap Press, 2007), autor D. J. Linden. Druhou je *The Soul in the Brain: the cerebral basis of language, art, and belief* (Duša v mozgu: cerebrálna báza jazyka, umenia a viery, The Johns Hopkins University Press, 2007), autor M. Trimble. Dr Snyder sa nazdáva, že nové mozgové zobrazovacie techniky jedného dňa umožnia identifikovať oblasti mozgu, ktoré sú zodpovedné za vieru v Boha a náboženské zážitky. Nuž toto som už komentoval vo vyššie citovanom článku, ale ostatne ani autori kníh, ktorým Snyder robí reklamu, sa nezdajú byť tak jednoznační. Knihy som síce nečítal, no amazon.com píše o prvom autorovi, Lindenovi, že “ku koncu knihy premýšľa nad tým prečo by ľudská myseľ mohla veriť v Boha. S týmto sporným predmetom narába veľmi delikátne, nevraví či Boh existuje alebo nie, skôr predkladá dôvody pre ktoré ľudská myseľ môže byť naklonená veriť.”

Druhý autor, Trimble, zasa vraví, že “profánny človek je potomkom *Homo religiosus* preto nemôže vymazať vlastnú históriu” a recenzent dodáva, že jav náboženstva nemožno pochopiť tým, že ho zredukujeme na to, čo je očividné, ale cez systematické odhalovanie mechanizmov, na ktorých sa zakladá. Nuž aj s týmto by som vedel súhlasiť ak len tieto ‘mechanizmy’ nie sú zasa redukované na ich vonkajšie, materiálne, prejavy.

Snyder však celkom mlčí o tretej knihe, *The Spiritual Brain: A Neuroscientist's Case for the Existence of the Soul* (Duchovný mozog: neurovedcove argumenty pre existenciu duše, HarperOne 2007) od neurológa Mario Beauregarda a novinárky Denyse O'Leary. Táto kniha pristupuje k problematike s otvorenejšou myslou pokiaľ ide o interpretácie výsledkov ich vedeckého bádania a experimentovania. V úvode hneď píš, že pri svojich pokusoch s meditujúcimi mníškami “museli ukludniť profesionálnych ateistov a zahnať obavy kléru z možnosti, že sa snažíme zredukovať duchovné zážitky na akýsi ‘Boží vypínač’ v mozgu”.

Samozrejme netvrdia, že výsledky ich bádania dokazujú existenciu Boha, ale “dokazujú že mystický stav vedomia naozaj existuje. V tomto stave kontemplujúci sa zdá, že prežíva aspekty reality, ktoré nie sú prístupné v iných stavoch.” Vylúčiac možnosť podvodov a predstieraní, prichádzajú k záveru, ktorý sa líši od zjednodušujúcich záverov o “Božom géne”, “Božej škrvne” (na mozgu) k akým prichádzajú materialistickí neurovedci, aj keď sú dnes vo väčšine. “Materialisti si myslia, že rozlišovanie medzi myslou (*mind*), ktorá je nemateriálneho rázu a mozgom ako telesným orgánom nemá reálny podklad. Myseľ je videná ako púha ilúzia generovaná mozgovou činnosťou.” S týmto autori nesúhlasia: “myšlienky a city nemožno odpísať či zahrať do autu (*explain away*) ako púhu interakciu medzi neurónami (*firing synapses*) ... alebo vidieť ako “adaptácie slúžiace iba ľudskému prežitiu”. Citujú spoluobjaviteľa genetického kódu, materia-

Kedy začína ľudský život?

Michael Lardelli, profesor genetiky na adelajdskej univerzite (Austrália) v jednej online diskusii podáva otázku začiatku ľudského života asi takto:

Ľudský život v skutočnosti nemá jasný začiatok, lebo spermiové a vaječné buňky nie sú nikdy mŕtve. V skutočnosti, na spermiovú buňku sa možno dívať ako na "nahú génovú raketu", ktorej jedinou úlohou je dodať vajíčku jednu kópiu genomu. Temer ničím iným neprispieva ku vzniku embrya: väčšinu buňkovej mašinerie novovytvoreného embrya dodáva vajíčko. Keď sa spermiové a vaječné buňky spoja, najdôležitejšie u novej buňky je to, že má dve kópie ľudského genomu. Nazýva sa preto *diploidnou* buňkou, na rozdiel od *haploidných* buniek spermie a vajíčka. Vstupuje duša do diploidnej buňky, je teda diploidnosť akýmsi posvätným stavom, ktorý vyzdvihuje buňku do vyššej úrovne, zatiaľčo haploidné ostávajú na nižšej? Vedec pre toto nemá odpovede, keďže nemá možnosť namerat' prítomnosť duše či iného aspektu duchovnosti.

Z toho, že život jednotlivca nevzniká z neživého, iba spojením haploidných buniek do diploidných, môžeme vyvodit' tieto závery:

- živé buňky z ktorých sa skladá naše telo sú výslednicou dlhšej "línie života" trvajúcej temer 4 miliardy rokov;
 - každá ľudská bytosť má miliardy ak nie bilióny predkov z ktorých iba nepatrnú časť (z posledných 100 000 až 200 000 rokov) možno nazvať ľuďmi. Porovnaním informácií zakódovaných v génoch zvierat, rastlín, húb a baktérií je nadovšetko jasné, že všetok život na Zemi nakoniec pochádza z jedinej pôvodnej buňky;
 - jediný dôvod prečo môžete čítať tieto riadky je to, že každý jeden z vašej miliardy či bilióna predkov sa úspešne reprodukoval, takže v istom zmysle každý z nás vyhral najväčšiu lotériu iba tým, že sa vôbec narodil;
 - podľa tej istej logiky, je trochu tragické ak komukoľvek z nás sa nepodarí reprodukovat' počas svojho života, lebo pre toho jedinca to znamená "lína života" dlhá temer štyri miliardy rokov u neho končí. Jeho gény – výslednica dlhárskej rady reprodukcií začínajúcej u pôvodnej buňky – budú navždy stratené. Táto malá tragédia sa opakuje mnohokrát každý deň.
- [Tu sa žiada poznamenať, že ide o "tragédiu" v biologickom slova zmysle, lebo možno prispieť k rozvoju ľudstva nielen na poli biologickom, ale aj kultúrnom, zanechaním

po sebe okrem biologických aj duchovných potomkov (žiacov), praktické či iba myšlienkové dielo (umelecké, vedecké, morálne). Alebo, aby som použil Richard Dawkinsov okridlený výraz, človek sa môže reprodukovať nie iba skrze gény (biologicko-genetické jednotky), ale aj skrze mémy (kultúrne jednotky), pozn. GV.]

Keďže ľudský život nemá vlastne začiatok (ktorý by mohla určiť biológia) musíme podľa toho aj preorientovať (*reframe*) etickú debatu o reproduktívnej technológii. Musíme definovať [a nie "vedecky odvodiť", pozn. GV] čo to znamená byť ľudskou bytosťou a kedy počas svojho vývoja embryo začne prejavovať takto definované charakteristiky ľudskej bytosti. Pravdepodobne každá definícia ľudskosti musí zahrnovat' vývoj nášho jedinečne schopného mozgu a môže sa stať, že definovaná charakteristika ľudskosti nebude výlučnou doménou človeka: podľa niektorých má dospelý orangután mentálnu kapacitu päťročného dieťaťa. [Orangután nie je ani potenciálne mentálne plne vyvinutým človekom, zatiaľčo zdravé dieťa je. Myslím aj táto potencialita by mala byť zohľadnená v definícii ľudskej bytosti, pozn. GV.]

listu *Francis Cricka* "Náš vysokovyvinutý mozog sa nakoniec nerozvíjal pod tlakom objavovania vedeckých právd, ale iba aby sme mali inteligenciu potrebnú pre osobné prežitie a plodenie potomkov." Autori sa pýtajú, "je otázka o zmysle a účele (našej existencie) iba mechanizmom prežitia?" a sami si odpovedajú "ak takéto povrchné odmietnutie intelektuálneho života tisícročí znie trochu nepresvedčivo je to asi tým, že tak tomu aj je."

Z toho čo som čítal by som mal námietky hlavne proti príliš jednoznačnému odsudzovaniu názorov ateistických kolegov, namiesto toho aby iba predkladali argumenty pre svoju interpretáciu a nechali na čitateľovi, aby si utvoril záver. Nakoniec, kto to povedal, že "viera nezávisí na záveroch rozumu a obrátenie je milosť Božia"?

Mne osobne sa viac páčil tón knihy, tiež nedávno vyššej, s podobným zameraním *Something There: The Biology of the Human Spirit* (Niečo tam: biológia ľudského ducha, Darton, Longman & Todd, 2006) od biológa *David Haya*, ktorý robí práve to: ukazuje na "Niečo", čo môže byť transcendentným pozadím procesov, ktoré skúma neurovedec, bez toho aby čitateľa nútil k tomuto poznaniu sa prepracovať z čiste materiálnej bázy meraného a skúmaného. Neide o to nesúhlasit' s tým čo vidí neurovedec-ateista, ale o to, vidiet' poza jeho horizont. Lebo treba pripustiť, že v dôsledku slobody ľudskej vôle bude vždy dost' takých (aby som použil populárne orientálne prirovnanie), ktorí sa dívajú na prst a nevidia, že ukazuje na mesiac.

Kolínske listy vám budú zasielané vo forme PDF na vašu e-mail adresu, ak sa prihlásite na gvirsik@t-online.de. [Tlačené verzie sú k dispozícii iba výnimočne (starším?) záujemcom, ktorí nemajú prístup k internetu.] Môžete si ich tiež stiahnuť z <http://www.gvirsik.de/> kde sú aj iné moje články a úvahy v angličtine a slovenčine.

George Virsik